

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No ^{Ref.}
_{Ser.} V/18

Title: Siddhant
Muktesh Tika

In Complete

V/18

Siddhant Multāvali Tilka	Title
Mohadev	Author
	Editor
	Year, Vols.
810	Publisher
V/18 Presented by Prof. V. R. Trivedi	Remarks

सिद्धांतसु तावलिनी टीका महादेवी

श्रीगणेशाय नमः॥ लक्ष्मीपादयुग्मं प्रणम्य पित्रं श्रीबालकस्मानिधं नारदाजपूज्यांबुधौ विधुमिव श्र
मोडवत्तु ब्रूयात्॥ शास्त्राशेषमतमितेन वचसा सिद्धांतमुक्तावली गृह्य स्तनते यथा प्रतिमहारे व
परेषां हते॥१॥ तत्र तावद्वा पापरिक्षेद्या रथ्या न च विष्णुः श्रीविश्वनाथपंचाननो निर्विकल्पोरस
माप्सोर्हि सुमेहतस्यैश्वरनिर्देशरूपमंगलस्पृशी ध्याअप्येवं कुर्युरिति शिक्षाशिखाये निबध्य
कुर्वन् ईश्वरं प्रार्थयित्वा॥ चूडामणी हतेति॥ जीलेति॥ लाक्षातांडवपंडित इति विशेष्यं नातः समाप्त
पुनरास्तत्त्वतोषः॥ लाक्षातांडवमृत्युं तत्र पंडितोऽजिरुद्रस्यर्थः॥ अनेन च मृत्युस्य हाविष्टाय
स्मृतिविधुर्वा पातप्रार्थिता अप्राप्तिवत्येवेति सूचितं॥ नन्वा न्नपण राहुतं कथं नृत्यं तत्राह॥ चूडा
मणी हतेति॥ अनून द्रो वेत्तन्वस्ति पागे संपद्य कृतीरिचिरिति सूत्रेणात्राचे प्रसूयः॥ तथा चो
चूडामणिः चूडामणि संपद्यतश्चि चूडामणी हते विधुर्येन सत येत्यर्थः॥ बलयी हतेति॥ शिक्षा
वधानाथ प्रतिज्ञानी ते निजनिर्मितेति॥ नजेन स्वनिर्मिता रचिता याकाइकावचनातां प्रतिप्र
सृतं सं हो पः प्राह सं हो पो या मुताः प्रातसां हि सास्ता इश्यश्च नाश्चिरंतवानांक एण्ड प्रभृतांनाया
उक्तयो वचां संबन्धप्रतिपाद्या युक्तयो स्ताभिः तत्तां विशदीकरवाणि प्रकटी करणेन त्यर्थः॥ ननु
लाक्षावत्यादि प्राचीनानि वर्धाप्यनेनैव काइकावलौ प्रतिपादितो यो बोध व्युत्पन्नो भवेन्न
कृतप्राहानेबंधनेनैव तत्तुक्तमिति सां हि तेति॥ तथा च लाक्षावत्यादि प्राचीनानि बंधनेषु ग्रंथ
बाहुल्येन बहुतरुः खदेतु प्रतिपत्ति कृतया नवी लाक्षां प्रतिपत्तिरिति भावः॥ स्वात्मज्ञा

[illegible]

गलस्मृन्निबंधनस्पृचवेयमभाशंकप्रलंशमिति विद्वविद्यातायेति॥ पारब्धुमिष्टस्युग्रं स्पृतिशेषः॥ यद्यप्यत्र द्या
तपस्सोसतिमह-नावतयापर-विषमनर्पुमितिप्रतिनाति॥ नायाविशेषाचक्रानोपदानोसातएयकविशेष
एषहसमव-वाचव-धानेसविशेषमात्रपरतायाः सकीचक्रमकितप्रएरिंदोत्रत्यवकीचक्रवेणवस्तस्यैस्वुनं
स्यानितारुताइतिबोशा-मारुतप्रएरिंध्रतविशेषवेणुबोधककीचक्रपददृष्टत्वाद्यनपुंस-भावमात्रपरदृष्टव्यं
नूतनेसादीति॥ अतस्तपस्तीयात॥ तथाचनूतनेसादिग्रंथेनेस्यर्थः॥ ननुनिष्फलत्वान्मेजलान्तरणमयुक्तंनच
निष्फलत्वमेवास्ति॥ तस्यपुलाविशेषस्तस्यरूपहेतुनासाधनादित्यनप्रायेणशंकितानन्विति॥ नचतस्यविद्व
ध्वंसंप्रतिस्मापिप्रतिचदेतत्तास्वरूपासिद्धिरितिवाच्यं॥ हेतुतायाः स्वरूपसंबाधात्मिकायाः ग्रह-न्ययव्यतिरे
कान्यातयोहेतुसोनात्रतसहृत्तनप्रहृत्प्रमाणजम्बुत्वांनवानुमानगम्यत्वं-पत्रयोक्तत्वात्॥ नवाश्रयादिगम्य
त्वं॥ पानुपूर्वविशेषनिर्णयाभावेनतस्यावबोधकत्वात्तथाचमाना-भावात्स्यानप्रायेणवैपूरःस्फूर्तिवतयाप्रस
हमेवानशोधयतिनन्विद्यादिना॥ मंगलस्यपुलाविशेषवारयत्वाभावेव्यातिरेकव्यानेचाररूपहेतुमाहाविनापीति॥
अत्रकादंबयादिग्रंथेमंगलसत्त्वेषिसमाप्तेरदर्शनेन-पन्वयव्यानिचाररूपोदोषोनाधरः॥ यद्यप्यत्रविद्वध्वंस
हेतुतापक्षेपिकादंबयादिग्रंथे-न्ययव्यतिचारोपिदोषःसंभाव्यते॥ तथापिविद्वध्वंसंप्रतिस्मापिप्रतिचदेतत्स
ना-न्ययव्यानिचारः॥ तथाहेमंगलवनिचरप्रवर्णरूपायाः चरनवर्णध्वंसरूपायावास्तमावेननावःस्फुटिष्ये
तेनेपातद्वितीवेद्वध्वंसाभावः॥ अतोऽयमप्रतियोगिकत्वात्॥ नचव्यातिरेकव्यानिचारोपिप्रमाणमितिवाच्यं॥ समाप्ति
रूपकार्येणविद्वध्वंसानुमानादित्यनिप्रायः॥ तदिदमयुक्तंनिर्विद्वध्वंसंप्रतिस्मापिदर्शनात्तद्वि॥ एतएवसिद्धातेस
माप्तिमात्रहेतुत्वववस्यापने-न्ययव्यानिचाररूपसंनवाद्यत्रवेसादिनातदुद्धारःसंगच्छतइतिध्वयम्॥ मंगल
समाप्तिपुलकसमाप्तिन्याफ-नचत्वेसातिसफलत्वादिपुमानेनमंगलस्यस-माप्तिफलकताव्यवस्थापयिष्य
नप्रथमताविशेष्यानिधिनिरासापुलकवन्ताप्रवृत्तयस्यवर्गीतेति॥ विषयत्वंचकानविषयमुरवतिप्रसक्तः॥ २॥

भावावेति॥ आचारश्चात्रमघपिक्रियेवतप्यापिविषयत्वश्रुतेरत्रज्ञानिरेवविवक्षितानातद्विषयत्वंचविधेयतयावोध्यं॥ तेन
नफलेन्यव्यानिचारः॥ तस्यादेशमपतयाकृतिविषयत्वात्॥ विधेयतयाकृतिविषयत्वंचचेत्यवदनादावपीत्युतःशिरिति॥ शिरु
चफलसाधनतंशो-न्यातिरुहेतत्वननुवेदप्रामाण्याभ्युपगमत्वं॥ तेनयु-क्रमेणहतेदर्शोनिष्फलत्वेपिन-वैति॥ यानि
चारः॥ शिरुवारविषयत्वंशेनयागासवप्यस्यतोवर्गीतेति॥ अवर्गीतत्वंचात्रवर्तवदनिष्टाननुबोधितं॥ नचात्रस
फलत्वरूपसाध्यस्तान्नव्यानिचारइतिवाच्यं॥ प्रवृत्त्युपयुक्तवत्त्वदनिष्टाननुबधीष्टसाधनत्वस्यैवसाध्यत्वात्॥ त
नश्येनादौप्रवृत्त्युपयुक्तवत्त्वदनिष्टाननुबधीष्टसाधनत्वस्यैवसाध्यत्वात्॥ यैस्तिष्ठ-अनुमिते
त्रमंगलेफलजिज्ञासायाविशेषतःफलजिज्ञासा॥ ननुअप्यंतर्हिगंगास्नानादिनामदृष्टार्थकतेत्युतःसंनवतीति
याचतत्रफलसाधनवेनदृष्टव्यनेतिनावः॥ ननुमंगलंग्रामपश्चादिफलकमेवास्तुइत्याहुपमंगलंनग्रामपश्चा
दिफलकंतत्कामनाविनाक्रियमाणत्वादिपुनोरेतेततएवहेतोः॥ समाप्तिफलकत्वेव्यातिरेकोपिस्तिष्ठेदित्याशङ्क्या
माह॥ उपास्तिनत्वाद्येति॥ यद्वाननुत्तयापिनिश्चयि-म्यायास्त्वर्गएवसत्यफलकस्यतामन-माह॥ उपास्तिनत्वाद्येति॥
मंगलाचारप्रवृत्तपुरुषस्य-पारब्धुमिष्टमेनिर्विद्वध्वंसम्भाष्यतामिति कामनाविषयत्वेनोपास्तिनत्वादिसुखः॥ तथाच
स्वरूपासिद्धिरितिनावः॥ एतेनमानुह्यन्निष्पन्नोपास्तिनिर्वर्गस्तुसकलकामनाविषयत्वेनानियतोपास्तिनिक-प
लंजवेदित्याशङ्कानिरस्ता॥ विश्वानिस्वर्गफलकत्वेदिप्रधानतया॥ अधिभारिनेहः॥ समाप्तिफलकत्वेवमंगल
स्यारब्धकर्मागलेननाधिकारिनेहःइतिनावः॥ कस्यते-पनुमीयते॥ पनेनचमंगलस्यसमाप्तिहेतुत्वेपूर्वकं
परिशेषानुमानमेवप्रमाणं॥ ननुशिरुचारानुमितश्रुतिरिदानीमानुपूर्वीतिशेषानिर्णयाभावेनतस्या-पक्षो-धुक्
त्वादितिस्तचित्वापवत्त्वदितकारणताग्रहप्रतिबंधकप्रमाणाविषयव्यातिरेकव्यानिचारमुद्धरति॥ हेतुनेति
मंगलस्यसमाप्तिफलकत्वेचेत्यर्थः॥ तत्रापिनास्तिकादिग्रंथेपाततमंगलंनचकल्पते-पनुमीयते॥ कार्यरूपसं
माप्तिविशेषः॥ यद्यप्यत्रजन्मांतरीयमंगलसंदेहनव्यातिरेकव्यानिचारसंशयान्वापकताद्यहेतकारणतासं

संशयेन समाप्तिहेतुत्वा नुमितिस्तथापि ग्राह्यं संदेहस्या प्रतिबंधवत्तया ननु मानवैक्यमिति न न्वेवं कार्यपूर्वकं
रूपकारणता न च यथा ततया न च यथा निवारकानकारणता विरोधेन विषयवैयर्थ्या न च यथा निवारकान
स्युतिः यत्र चेति तत्र का दंब्यादौ बलवत्तरेण महुत्वं समाप्तिप्रातर्बधवत्तयेति शेषः बलवत्तरविद्युत्सत्त्वात् बलवत्त
रस्यानंतरोत्पन्नविद्युत्सत्त्वादेव का दंब्यादौ न समाप्तिरिति नावः न न्वेव का दंब्यादौ कुतो न विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात्
ह ॥ प्रचुरस्युतिः प्रचुरस्यैव मंगलस्य स्युत्पत्तिः बलवत्तरेति बलवत्तरादिस्युत्पत्तिः तेन प्रचुरविद्युत्पदिस्युत्पत्तिः ॥ तथा च
मंगलस्युत्पत्तिविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वसंस्वरमंगलत्वेन न प्राकृतमानतत्र विद्युत्सत्त्वात् शक्तिनावः ननु तथापि का दंब्यादौ वि
द्युत्सत्त्वात् सोमाज्ञायतां समाप्तिः परं जायतां मंगलरूपहेतोः सत्त्वादिसांशका ह ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् तया च स्वजन्म
विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वसंबंधेन मंगलान्तावा न्न तत्र समाप्तिरिति नावः ॥ प्राकृतिस्युत्पत्तिः सोमाज्ञायतां ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात्
रशतावच्छेदकसंबंधेन या समाप्तिजनकतान स्यात् ॥ न चेष्टापत्तिः मंगलजन्यजनकत्वरूपधारत्वात् बोधको यो वि
द्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति ग्रंथस्तद्धि शोधापत्तेरिति किंच स्वजन्मविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वसंबंधेन मंगलस्युत्पत्तिरिति तया च
यथा निवारकनवप्रतियोगितासंबंधेन ग्रंथान्न चरमवर्णध्वंसरूपसमाप्तिप्रत्ययमुत्पत्तिहेतुमपत्तयेति
ज्ञानरूपनमस्कारस्य मंगलस्युत्पत्तिविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वसंबंधेन एव कारणत्वमिति वाच्यं ॥ प्रतियोगितायाः
प्राज्ञाप्रतिस्वरूपसंबंधात् प्राज्ञाप्रतिस्वरूपेन प्राप्तिरेकनिर्गतेन नानाहेतुत्वापत्तेः ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
मङ्गलसंबंधेन सत्त्वसंबंधेन न सत्त्वधारमिति नावः ॥ प्रतियोगितायाः पत्रासिद्धत्वे हेतुत्वं न स्यात् ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात्
ध्वारं दोषमिच्छतां प्राज्ञाप्रतिस्वरूपे विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वसंबंधेन एव कारणत्वमिति वाच्यं ॥ प्रतियोगितायाः
विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति वदतां चिन्तामणितां मतमाह ॥ नव्यास्तु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वसंबंधेन एव कारणत्वमिति वाच्यं ॥ प्रतियोगितायाः
छेदः फलप्रत्ययहेतुः ननु समाप्तिस्तु सत्त्वधारमिति नावः ॥ पत्रासिद्धत्वे हेतुत्वं न स्यात् ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
शब्दनाशमात्ररूपेण स्वकारणत्वात् ननु निष्फलप्रवृत्तिरेव कथं मतः ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य

निश्चयसाधारणविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
सिद्धमिदं प्राह ॥ तथैवेति शिष्टांशोदाहिति ॥ विषयतासंबंधेन मंगलरूपहेतुः ॥ ननु निर्विद्युत्पुरुषानुष्ठितमंगलस्य
स्वहेतुः न च यथा निवारणविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
मिति श्रुतेः कारणता बोधकत्वमंगीकर्तुं शशंका निरस्यते ॥ न चेति तस्य निर्विद्युत्पुरुषानुष्ठितमंगलस्य
ति मंगलविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
कारणत्वात् न च विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
मिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
ध्वंसो विवेकायणविनायकत्ववपाठदिनन्यविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
स्याव्यवहितोत्तरहेतुत्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
वपाठस्य दर्शितसंबंधेन विनायकत्ववपाठविशिष्टविद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
द्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
संसर्गनात्वेन रूपेण हेतुत्वात् ननु प्राप्तिरेकनिर्गतेन नानाहेतुत्वापत्तेः ॥ विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
त्र विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
शान्तिवप्राप्त्यसमाप्तिपत्तेः ॥ नापि प्राप्ते बुद्ध्या ननु वक्तुं न ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
गमेन समाप्त्यनावापत्तेरिति चेन्न ॥ यावत्सो विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
हेतुत्वस्युत्पत्तिवत्तात् ॥ नव्यास्तु सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य
न्यतया विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वधारमिति नावः ॥ तत्र चरणत्वं मंगलचरणत्वं ॥ ननु विद्युत्सत्त्वात् सत्त्वात् सत्त्वस्य

अथ प्रति धर्मानवाच्छिन्नत्वेनाभावविशेषणोक्तिरिति धर्मसंप्रागभावसाधारण्येन हेतुनिर्वाधमेवेति वाच्यं। तथापि सं
बंधाविवक्षायाः प्रावश्यकत्वात्। न च तद्वारणं रणं प्रति योगि व्याधकरणं त्वमभावविशेषणमिति वाच्यं। प्रति योगि
वैयर्थ्यकरणं प्रति योग्यन्याधकरणं त्वमभावविशेषणमिति वाच्यं। नाधः। विद्यानधिकरणस्या
त्समोऽप्रसिद्धाविद्याभावस्यास्ति प्रत्यासत्त्यो हेतुत्वानुपपत्तेः। नाधः। विद्यास्याप्यप्युक्ततया तदभावस्य
चात्मयत्तितया विद्याधिकरणवृत्तित्वाभावेनाहेतुत्वानुपपत्तेः। न च विद्यातिरिक्तत्वात् धर्मानवाच्छिन्नत्वेन समवाया
या। इतिरिक्तसंबंधानवाच्छिन्नत्वाभावाविशेषणं तद्वारणमिति वाच्यं। तथापि प्रति विद्याध्वंससंप्रागभावविद्या
त्वातिरिक्तत्वात् तद्वारणमिति वाच्यं। नाहेतुत्वानुपपत्तेः। यदि च व्यासस्य रतिधर्मानवाच्छिन्नत्वेन समवाया
तिरिक्तसंबंधानवाच्छिन्नत्वेन चाभावविशेषणं तद्वारणमिति वाच्यं। तथापि प्रति विद्याध्वंससंप्रागभावविद्या
यदेष इति नाव्येत। तथापि गौरवंदः पारिहारीकमेव। स्वतः सिद्धविद्यैविरुद्धस्य हेतुत्वेनास्य ताभावेनाप्युक्त
साधन्यथा सिद्धे पूर्ववत्त्वात्। न च प्रतिबंधधर्मसंसर्गभावस्य प्रतिग्राह्यविशेषः स्वावाच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसं
बंधेन संसर्गविशेषभावस्य तदर्थत्वात् तद्वारणमिति वाच्यं। पत्रचतुर्द्विधाभावत्वेन हेतुत्वानुपपत्तेः। नाधः।
कर्मत्वेन विद्याप्रागभावगोदीनां प्रसंगेन समाप्तिर्न स्यादिति वाच्यं। पत्रचतुर्द्विधाभावत्वेन हेतुत्वानुपपत्तेः। नाधः।
समाभाववतिसमाप्तेर्दर्शनाद्यतिरेकव्यतिरेकाभावात् शक्यं निषेधयति। इत्येवेति पत्रचतुर्द्विधाभावत्वेन हेतुत्वानुपपत्तेः। नाधः।
गत्यादि ध्वंसो न वत्त्वेन समाप्त्यभावस्य विद्युत्तत्त्वात् तन्मंगलानंतरात्पन्नविद्यादेत्येव धर्मः। ननु मंगल
स्य विद्युध्वंसत्वं न कार्यतावच्छेदकं प्राप्यति तादृजस्य विद्युना शोषाजिवादिहिति चेन्न। विज्ञानीयविद्युना शो
लावाच्छिन्नप्रतिमंगलस्य हेतुत्वाभाववदिति वाच्यं। विद्युनिष्ठवैजात्यं च मंगलनाशपुत्रावच्छेदकतयो वाच्यं।
तदेव मंगलस्य कार्यतावच्छेदकं स्वावाच्छिन्नप्रतियोगिताकत्वसंबंधेन विद्युध्वंसविद्यमानं। अथ समाप्तिवि
द्युध्वंसयोराकाशास्तिष्ठयोः केन रूपेण कार्यकारणभावः। न च तयोः सामान्यकार्यकारणभावो मानाभावः। य

किं रूपं। यो नीपतिवारणयत्तत्समाप्तित्वावच्छिन्नप्रतिमंगलस्य ध्वंसत्वेन हेतुत्वस्यावश्यकत्वात्। इति वाच्यं।
यदि विशेषयोः कार्यकारणभावोऽस्ति बोधकेन सामान्ययो रापतिन्यायेन तस्मिन्। विशेष्यकार्यकारणभावस्य
पूर्वमयेण प्रवृत्तेश्चानुपपत्तेरभाववत् व्यतिरेकस्थानीयापत्तौ मानाभाववत्। अत्रोच्यते। समाप्तित्वेन कार्यतावि
द्युध्वंसत्वेन कार्यतायत्र स्वप्रतियोग्यनुकूलततिमत्त्वसंबंधेन चरमवर्णध्वंसरूपसमाप्तिस्तत्राविशेषात्ता
संबंधेन विद्युध्वंसस्य तिसामानाधिकरण्यप्रत्यासत्तिः। अत्र केचित्। निर्विद्यं समाप्पतामिति कामनयं हेतुत्वा
मात्तदिति कामनया च मंगलमाचरन्तीति निर्विवादात् तत्राकाशनामना फलविषयिणी द्वितीया तूपायविषयिणी न च द्विती
येव कामना फलविषयिणी आद्यादिका मनासाविशेषणोक्तिरप्युक्त्या न विद्याभावस्यैव फलवत्त्वबोधकेति वक्तव्यं।
केशकं तस्य सविशेषबाध एव प्रवृत्तेः। न चोपायविषयिणी कामना न दृष्टेति वाच्यं। पुत्रो मंगलयतां तेन सायज
रुत्यादीयागसाधनोक्तपुत्रविषयिण्याः कामनाया दृष्टत्वात्। आद्यानुकामना नोपायविषयिणीति फलविषयि
रप्येव। न चोपायविषयिणी आद्यकामना तत्कथं समाप्तिरेव फलमिति वाच्यं। विद्युध्वंसत्वादेव निवारणका
प्रताविषयत्वं स्य फलविनिगमकत्वाभावात्। विद्याभावस्य फलत्वावच्छेदकत्वेन कामनायाः प्रविषयत्वाच्च। न
चरुत्पत्तिनियामकसंबंधस्य प्रतिगोतावच्छेदकत्वेन तत्संबंधावच्छिन्नकारणतायाः अप्रसिद्धिरिति वाच्यं।
रुत्पत्तिनियामकसंबंधस्य प्रतिगोतावच्छेदकत्वात्। पतएवसंयोगेन मंगलानाभावादीनां वक्तव्यं।
न च विद्युध्वंसपदार्थः। तत्र न व्यामंगलं विनापि नास्ति कथं यत्समाप्तेर्न तत्र तदेतुः। न च चरमवर्णरूपीया
स्तद्ध्वंसरूपाया वा समाप्तेराकाशास्तिष्ठतया तस्मिन् मंगलस्य तत्कथं विद्युध्वंसस्यैव व्याधकरणतया
कारणत्वात् सत्त्वेन स्वप्रतियोगिचरमवर्णानुकूलततिमत्त्वसंबंधेन समाप्तिर्न तत्रोपायविशेषः। ननु मंग
लस्यास्तिष्ठप्रत्यासत्त्या हेतुत्वस्य वक्तव्यतया जन्मांतरा मंगलानुमानाच्च यत्तद्वारणमिति वाच्यं। जन्मांतरा
समाप्तिमुद्दिश्य शिष्टे स्तदभाववत्त्वात्। अतः समाप्तिरेव तत्त्ववत्त्वं। पुत्रेष्टे स्तरेतु पुत्रमात्रफलवत्

श्रवणाद्यभुवि कसाधारणफलकत्वात्तस्मात्समानिष्टप्रत्यासत्त्याकारणत्वेऽन्यत्राती यममातिष्ठुदिश्यापिमंगल
 कर्णपत्तेः स्वप्रतिपत्तिरिति चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 निष्ठप्रत्यासत्त्यामंगलस्यकारणतायाः प्रवर्णवाच्यतया नास्ति शरीरे च वच्छेदकतामंगलस्य तत्त्ववच्छेद
 ध्वंसस्य चानावात्तया निचारो दुर्वारः ॥ नन्वस्तु विद्युस्त्वती यममातिष्ठुदिश्यापिमंगलस्य तत्त्ववच्छेद
 यत्त्वं च विद्युवर्जातीयकृत्कत्वं ॥ नास्ति यत्र यममातिष्ठुदिश्यापिमंगलस्य तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन कार्यतावच्छेदकता
 तत्वात्तु न व्यभिचार इति चेन्न ॥ विद्युवर्जातीयेत्यत्र विद्युवत्त्वविशेषणमुपलक्षणं ॥ नायः ॥ सर्वत्र समा
 प्यवहितपूर्वविद्युसत्त्वेन कार्यतावच्छेदकाक्षेपः ॥ नायः ॥ प्रमत्तानुष्ठितसमाप्तिरप्युत्तमानविद्युवर्जातीय
 कर्त्तृकत्वेन व्यभिचारतादृक्स्थिता ॥ अथ मंगलजन्यविद्युध्वंसविशिष्टसमाप्तिरनेव कार्यतावच्छेदकता
 स्तु ॥ विशिष्टसंज्ञावच्छेदकावच्छिन्नप्रयोगिकत्वं स्वावहितोत्तरोत्पत्तिकत्वेन संबंधेन ॥ प्रमत्तानुष्ठित
 समाप्तिरप्यवच्छेदकावच्छिन्नप्रतिपत्तिरिति कलाद्वयितो न यत्संबंधेन मंगलजन्यविद्युध्वंसविशिष्टता
 वेन कार्यतावच्छेदकताकांततया न व्यभिचार इति चेन्न ॥ अथानुष्ठितसमाप्तिरप्युत्तमानविद्युवर्जातीय
 रणस्य कार्यतावच्छेदकत्वात्तत्त्वप्रमाणम् ॥ अतएव काशीमरणा नुष्ठितमिति श्रुतेः ॥ काशीमरणस्य मुक्तिप्रप्तौ किं
 जकत्पश्चतयोपवर्णनमपि साधुसंगच्छते ॥ अथानुष्ठितसमाप्तिरप्युत्तमानविद्युवर्जातीय
 सवचनयाप्रयोजकत्वेन पवर्णनस्यासंगत्यापत्तेः ॥ न च तमेव विहितमिति श्रुत्या तत्त्वज्ञानस्यैव मुक्तिसामान्यहेतुत्वे
 तिपादनेन काशीमरणस्य हेतुत्वेन धातुश्रुतेः प्रयोजकत्वं पदव्यतिथिवाच्यं ॥ तथापि विद्युध्वंसवशात् समाप्तौ मंगलवत्त
 स्यात्तत्त्वज्ञानघातसमाप्तिहेतुत्वेन शब्धात् ॥ अथानुष्ठितसमाप्तिरप्युत्तमानविद्युवर्जातीय
 चतुर्चतुष्टयप्रवृत्तेः ॥ न च विद्युध्वंससमाप्तिरप्युत्तमानविद्युवर्जातीय
 शेषणान्यायेतस्याविद्युध्वंसविषयकत्वावश्यकत्वेन तस्यैव तत्त्वज्ञानत्वादिति ॥ अथ समाप्तिमुद्दिश्य मंगलाचारः ॥ ५ ॥

तस्यैव फलं ॥ यद्युद्दिश्य शक्यते तस्य तत्त्वमिति नियमादिति चेन्न ॥ मानानावात् ॥ स्वर्गमुद्दिश्य चैतद्वदनाचारे तत्फल
 कत्वात्तानावेन व्यभिचारश्चेपाकप्रवृत्तिरालेखनिकामनावृत्तयत्रेष्टसाधनताकावेन समाप्तिकामनया ॥ अथ पवर्णनमिति
 यत्तु नास्ति कस्यप्यसमाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 श्रुति ॥ तद्वच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 लंनसमाप्तिरिति प्राप्तिरिति तत्त्ववच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 तान्नवरूपनिष्ठासंबंधस्य प्रतिपत्तिरिति तत्त्ववच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 निष्ठासंबंधस्य प्रतिपत्तिरिति तत्त्ववच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 न्तनेत्यादि ॥ न्तनो योजलधरो मेव तस्य रुचिः ॥ वरुचिः ॥ तस्यैव तत्त्ववच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रयोगिवाच्यं चरमवर्णवच्छेदकतासंबंधेन समाप्तिप्रतिपत्तिस्तत्त्ववच्छेदकतातीयतासंबंधेन शरीर
 प्यामपि स्वाजिह्वितफलप्रदातितस्तु चित्तं ॥ नमस्कारस्य नगवर्णः सन्तुष्टतास्तु चित्तं ॥ विशेषणम् ॥ जोपेति ॥ जोपा
 नां वध्वो मृगध्वजः ॥ तासां दुर्कलं वस्त्रं तस्य चोरा ये स्युः ॥ तस्मादिति तच्छब्दः ॥ सामान्यतः सप्रलज्जनप्रसिद्धिस्तत्त्वनाम
 ॥ अथ श्रुतिस्तथाप्यनमः ॥ इत्येव न नगवर्णो नमस्कारप्रकारी नृतापकृषावाधितरूपनमस्तु मुक्तं न द्रष्टुं मानानावात्
 मंगवतीयाशंकुने यापिकान्तमेश्वरसाधनतानुमानस्तत्त्वनामते त्रैव संसारमहीरुहस्य बीजाय सुक्तं ॥ तव संसार
 स्य महीरुहप्रतिषेधो तस्य रुषभमव्यावर्तयितुं कर्मधारयसमासमाह ॥ संसार एवेति ॥ बीजं त्वसमवायिप्रारणत्वं तत्र
 श्वरे वाधुतमन आह ॥ निमित्तमिति ॥ संसारमहीरुहबीजाय स्युः नेन सत्त्वितमनुमानप्रदप्रतिपत्तिः ॥ एतेनेति ॥ हितिः सक
 र्त्तृकार्यत्वात्सिद्धिनुमानप्रमाणमित्यर्थः ॥ सकर्त्तृकत्वं च ज्ञानेन ध्यातुं ज्ञानेन तत्त्वज्ञानादिकं च उपादानविषयकं बोध्यं ॥
 तेन नादृष्टघातानादिजन्यत्वेन सिद्धसाधनता ॥ ननु यत्तु चित्तं उपादानेन चरत्त्वमात्रेण सत्त्वं स्वापादानेन गो
 चरत्त्वस्वत्वेन ननु गमनादनेन गतमिति चेन्न ॥ उपादानेन गोचरत्वात् नाह ॥ चरणतया सिध्यतः कार्यसमवायिमा
 त्रविषयकत्वात् कार्यत्वं च प्रागजातप्रयोगित्वं ॥ अत्र च कारणतावच्छेदकः संबन्धो विषयता ॥ कार्यतावच्छेदकश्च स

मवाधः। नचचरत्वादिकमेवलाघवात्तस्यादिजन्यतावच्छेदकमास्तामिति वाच्यं॥ उपरार्जनकार्यत्वस्य स्याद्वत्त्वेन नचत्वा
त्। नचतर्हि आख्योक्तस्य प्राकृततावच्छेदकत्वमुक्तं न स्यात्॥ स्याद्वत्त्वात्वेन व्यापकत्वस्यैव प्राकृततावच्छेदकत्वस्यैव वादि
। इति वाच्यं॥ संनवतिलवधुर्मेगुशववच्छेदकत्वाभावेन यत्तस्यैव प्राकृततावच्छेदकत्वमिति स्यात्॥ यथापि प्रकृतैश्च रत्वाद्यैश्च
मीक्ष्य बोधिसंनवत्ति॥ तथापि तेष्वनेकेष्ववच्छेदकता कल्पने गौरवात्॥ अत्रापि प्रकृततावच्छेदकत्वमिति तावच्छेदकत्वस्यैव
त्वरूपमाध्यमिद्धिरूप्यानां तावच्छेदकत्वमिति स्यात्॥ सिद्धसाधनं॥ ननु हि स्यादिति जनित्वावच्छेदकत्वमिति
श्रिता गुणत्वादिसंनवमानेनेश्वरसिद्धिर्भवति न॥ न॥ मस्मदादीनां यानि रत्ना दन्तः प्रादु॥ ननु तन्नीत्यर्थः॥ तत्तु रत्नं
तिजनकत्वात्तस्याश्रयत्वं॥ प्रसक्तपदार्थेति॥ वरुणाहस्याश्रयत्वे गौरवादिति भावः॥ प्रवेन नजीवात्मनोत्पत्तेश्च यत्त्वाभावा
दित्यर्थः॥ तत्तु रत्नं नो हितिकर्तृत्वेन॥ तत्तु जनकत्वात्तस्याश्रयेनेति यावत्॥ ईश्वरसिद्धिरिति कर्तृजन्यताविषयत्वात्॥ पञ्चम
तेः। कर्तृविषयत्वेनास्मदादीनां च कर्तृत्ववच्छेदकत्वात्॥ ईश्वरसिद्धिरिति कर्तृजन्यताविषयत्वात्॥ पञ्चम
रीराजन्यत्वादिति सकर्तृत्वत्वाभावात्साधकहेतुसत्त्वे कार्यरूपहेतुना स्वसिद्धिर्विशेष्यप्रवृत्तिजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं
नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वाभावात्साधकहेतुना स्वसिद्धिरिति जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं
बलादप्रसिद्धः पूर्णसाध्यः प्रतिहेतुना तु प्रसिद्धरिति जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं
तत्तु जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं
प्रयोक्तृत्वादिति॥ जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं नशक्यतेति विशेष्यकर्तृजन्यत्वप्रकारवशात् न जनयितुं
तावच्छेदकतामाशङ्क्य निराकरोति॥ ममत्वमिति॥ वरुणाहस्याश्रयत्वे गौरवादिति भावः॥ प्रवेन नजीवात्मनोत्पत्तेश्च यत्त्वाभावा
त्तन्ममत्वात्तस्याश्रयत्वं॥ यथापि प्रकृतैश्च रत्वाद्यैश्च मीक्ष्य बोधिसंनवत्ति॥ तथापि तेष्वनेकेष्ववच्छेदकता कल्पने गौरवात्॥ अत्रापि प्रकृततावच्छेदकत्वमिति तावच्छेदकत्वस्यैव
न्यायाभावादिमये तादृशकार्यकारणभावसिद्धिः॥ तथापि प्रकृततावच्छेदकत्वमिति तावच्छेदकत्वस्यैव प्राकृततावच्छेदकत्वस्यैव वादि
वैत्रकर्तृपदं यथाश्रितार्थकमेवेत्याहुस्तदस्मत्त्वं॥ लाघवात्तत्तत्त्वेन कार्यत्वेन कार्यकारणभावनेन कर्तृजन्यत्वस्याप्रसि
द्धिः॥ तत्तु रत्नं नो हितिकर्तृत्वेन॥ तत्तु जनकत्वात्तस्याश्रयेनेति यावत्॥ ईश्वरसिद्धिरिति कर्तृजन्यताविषयत्वात्॥ पञ्चम

[illegible]

नस्तन्निष्ठा मयं ये बोः शपदार्थ निरूपणादिसांशं कनेयमिहानामपि मते सप्तपदार्था इत्यविद्वंषोऽप्यपदार्थानां सप्तपदार्थेष्वतर्कित
 त्यादिसाह ॥ इति चेति उक्ता येनाद्यसमातिमाह ॥ प्रातपादितमिति ॥ नाप्येव एव निर्मिते सत्रनाप्येनाप्येवैकदेशित्वमाशंक्य
 गंनेशोपाध्यायसंमतिमाह ॥ पतएवेति ॥ मय्याहसमवधाने सप्तवाक्यनाह ॥ प्रतिवा रणा यमस्योः कारणत्वावच्छेदकत्वस्य
 पात्रानिबन्धकतावाच्या ॥ सांचवकिं निष्ठेदाहनुकूलशक्तिरूपकारणतयै चतकृतयेवानवहृतीति मय्याहप्रातिबंधकत्वान्यप्य
 नुपपन्नासिद्ध्याः शक्तेष्वुपेक्ष्य नंतर्कितत्वा इतिरिक्तत्वाप्रतिपदार्थाः सप्तवीर्तिता इति मूलमयुक्तमित्याजप्रायेण प्रकीक
 कनोऽशंकते ॥ नन्वेति ॥ प्रतिरिक्तेति ॥ कृत्पदार्थातिरिक्तेत्यर्थः ॥ प्रतिरिक्तपदार्थत्वमेव व्यवस्थापयति ॥ तथाह ॥ साहना ॥ मय्या
 दिनामेत्रौषधादिपरिश्रमः ॥ समवावाहतेनसमीपवृत्तिना ॥ ननुवकिंरूपकारणत्वादेवनसाह इति नमय्याहः ॥ प्रातिबंधकत्वमतः स
 मवाहतेनवकिंवेति ॥ राहोकेपात्रोत्पत्तिः पूर्वरूपपरावृत्तिर्वा ॥ मय्याद्यतिरिक्तप्रातिबंधकत्ववदप्युति ॥ तच्छून्येनेति ॥ समाह ॥ समवधा
 नश्चून्येनेत्यर्थः ॥ ननुवकीमदिदाहनुकूलशक्तिस्तसामय्याहसत्वेकतो नदाहत्तवाह ॥ तत्रेति ॥ पूर्वोक्तपुन्याशक्तिरिद्धाव
 त्यर्थः ॥ नाप्युतइत्यस्यकल्प्युतइत्यनेननःपन्वमः ॥ तथाचवाहनिष्ठशक्तितावच्छिन्नप्रतिमलितेननाशकत्वस्वाकारेणम
 य्याहसत्वरूपीयाशक्तिरनावादेवनसाह इति नावः ॥ दाहानुकूलेति ॥ पत्रवानुकूलत्वंकारणतदवच्छेदकसाध्यापरांतेनशक्ते
 कारणतावच्छेदकत्वापेनरुतिः ॥ ननुमय्याहस्यैवशोनाः शक्तिः कृतं तदास्युत्तेजकावशिष्टमय्याद्यवप्रसारितेवादाहनापत्ते
 रित्यतःप्राह ॥ उत्तेजकेति ॥ तथात्तेजकाधनावानोदिवशिष्टमय्याहदेवशक्तनाशकतेतिनावः ॥ मय्याद्यवप्रसारणेनचेत्यत्रचका
 रोवाकाशयो ॥ नचसाहप्रतिमण्णनावत्तेनहेतुत्वकल्पनान्नमपिसमवधानकाशीनेनवकिंनाराहपात्रिनिवाच्या ॥ मय्याद्यवप्रसारणेनचेत्यत्रचका
 रूपेणस्वतंत्रहेतुताकल्पनेनैवोपावाक्य ॥ विवक्षितं तस्यैवशक्तिमत्त्वेनवक्तेः कारणत्वकल्पनस्यैवोचितत्वात् ॥ नन्वेवंशक्तिरिद्धोऽप
 पितस्याः प्रतिरिक्तत्वासिद्धिरिति चेन्न ॥ उक्तपदार्थेष्वनंतर्कितत्वात् ॥ तथाहिननवदवाक्यकाशक्तिः इवस्यगुणवृत्तिनयागु
 णेशक्त्यनावप्रसंगात् ॥ नापिगुणासिकाकर्मात्मिकावा ॥ गुणवर्मणोर्गुणकर्मात्मनितयागुणकर्मणोः शक्तिरिद्धतापत्तेः ॥ न
 वासाप्रान्यादिनावाच्यतरूपानिसत्वापत्तेरिति ॥ एवमातिरिक्तो शक्तिप्रकाश्याधुनासाहस्यस्याः प्रातिरिक्तपदार्थतां
 व्यवस्थापयति ॥ एवमिहसाहनाः प्रातिरिक्तइति ॥ कृत्पदार्थातिरिक्तइत्यर्थः ॥ प्रतिरिक्तत्वेहेतुमाह ॥ साहस्यम
 तिरिक्तपदार्थः षड्वाचनंतर्कितत्वात् ॥ इतिवत्प्रमाणानुमानेनेशेषणासंक्रुद्धारायाहन्तीति ॥ ततोदश्येहेतुतातथा ॥ ११ ॥

च सादृश्यमतिरिक्तः पदार्थः षड्भावा नंतर्गतत्वादित्युक्तमानंस्तचितं। तत्र हेतुसिद्धिनिश्चयः॥ साभ्यान्पेपीति। तथा च साभ्यान्
रुतित्वेनेहेतुना षड्भावा नंतर्गतत्वात् साधनीयप्रजावा दृष्टान्तभावः॥ न च प्रमेयत्वस्य मान्यरुतित्वस्य सत्वेन षड्भावा नंत
र्गतत्वस्य चासत्वेन व्यभिचारः। व्यतिरेकित्वेनेहेतुविशेषणोपि साभ्यान्पेपीति चेन्न। साभ्यान्पेपीति सत्त्वादिसुपि
कारेण साभ्यान्पेतरुतित्वजानेन व्यतिरेकित्वे सति साभ्यान्पेतरुतित्वे सति साभ्यान्पेतरुतित्वस्य हेतुत्वात् न कोपि दोष इति।
अत्र हेतौ विशेषासिद्धिनिरासायाह॥ यद्येति। यदि सादृश्यं दृष्ट्वा एव न तर्तत सादृष्ट्याः साभ्यान्पेतरुतित्वे न यथा गोत्वे नि
निर्गते पाश्वत्तं दृष्ट्वा धितप्रतीतिर्न स्यात् इत्यर्थः॥ प्रनावेऽतर्जावभाषां निराचष्टे। नापीति। पद्यप्यतिरिक्ताभावमनेग
कुर्वतः प्रजावरस्य मतेऽनावेर्तनावचितान संभवति। तथापि परमतमन्युपेत्य निराकृतमिति नावः। सत्त्वेन जावत्वेन प्रती
मानत्वात्। मणि समवधानका जीन वक्रिना द्वाद्वारण्यप्रजाकरेण साधितं शक्तिरूपयति। मण्याद्यनावेति। व्यतिरिक्त
शक्तिरूप्यनापत्तिरुक्तनाप्रपनाशकनावकस्य नावेत्युक्तत्वात्। दुकत्वात्। अत्र प्राप्ते मण्याद्यनावत्वादिनेव हेतुतावत्त्व
नमुचिनामिति नावः॥ दाहादिकमिषादिपदेन वक्रिसंग्रहः। मणि शक्ते वक्ररूप्यनुसृतेः॥ तथा च मण्यनावविश्राष्ट वक्ररजावा
न सहेतुवक्राननुवक्ररूपमणिप्रतिबंधकसद्भावान्सादृष्ट्या इति नावः। ननु पदवक्रसाधनमण्यनावविश्राष्ट वक्ररजावा
पत्तिः। कारणतौ वली ६४ वक्ष्येत्का४ क्रमणस्यैव कार्योत्पत्तिनिष्ठा मकृत्वा विविधैः विशेषणनावेति निगमनाविरुद्धे सतः पा
ह। मण्यनावारे इति। तथा च प्रतिबंधकत्वनका मीतुकूलस्थधर्मविवारवत्त्वं बाधतानस्यानुमितिप्रतिबंधकत्वात् नापत्तः। वि
तुकमणीनां ताभावप्रतियोगित्वं॥ तच्च मण्यनावस्य हेतुत्व एवापपद्यते न तावदुक्त्यात् सत्प्रतीतिभावः॥ ननु प्रतिबंधकत्वस्य
हेतुत्वे क्रमणीत्तव वक्रि स्वरूपाभावप्रतियोगिने वक्र्यनावेति व्याप्तिः। स्वप्रागभावप्रतियोगिनि घटादेवेति चेन्न। तासाम्या
तिरिक्तसंबंधाद्येनासाधारणता तदाश्रयीत्तौ नावन्ति। तं ताभावसाधनप्रतियोगित्वस्य विवादे तत्ता। त्वा। क्रमणनावि
शेषोपादानाच्च स्वात्मभावप्रसूते स्वस्य प्रतिबंधकत्वात्। पत्तिः परास्ता। विषयस्य तादात्म्यसंबंधेनेव प्रसूते हेतुत्वा
त्। ननु वक्रिमण्यनावयोदयो हेतुतावेत्युक्त्यातिरिक्तशक्तिरेव स्यात्। एव हेतुतापुक्ता। साध्यादित्यतः प्राह नावेति। दाहा
दिव प्रतिमण्यनावारे हेतुत्वस्य नेवेत्यर्थः॥ सामंजस्ये। मणि समवधानदृष्ट्यायां सादृष्ट्या। प्रागभावमाना नावा सादृष्ट्य

[illegible][illegible]

[illegible]